

Poglavlje 1: ŠTO JE SOCIOLOGIJA?

SOCIOLOGIJA – najopćenitija društvena znanost koja proučava društveni život, njegove mijene, društvene grupe i društvene institucije.

Anomijsko – kada se društvo brzo razvija i norme više ne vrijede (nezaposlenost – nema mogućnosti za prehranjivanje)

Fatalističko – kada društvo previše kontrolira pojedinca (nacizam, fašizam).

Ponašanje pojedinca u grupi odvija se po određenim pravilima, ono nije slučajno već strukturirano. Ono je uvjetovano pripadnošću društvenoj grupi i interakcijama koje se odvijaju u toj grupi.

Društvena struktura – ukupnost pravila koja postoje u određenom društvu i na temelju tih pravila stvaraju se obrasci ponašanja.

Institucije – jedan od temeljnih obrazaca; određene norme (pravne norme) usmjerene su na rješavanje određenih društvenih problema.

Proučavanje sociologije

- Razvod može biti vrlo težak proces za pojedinca koji kroz njega prolazi. Ali razvod u suvremenom društvu poput Britanije u kojoj se više od trećine brakova raspada u prvih deset godina je i javna stvar.

- Nezaposlenost može postati osobna tragedija za nekoga tko je ostao bez posla i ne može naći drugi. Ali, kada se u nekom društvu milijuni ljudi nalazi u ovakvoj situaciji, onda ona daleko nadilazi privatni očaj: nezaposlenost ostaje javna tema koja izražava šira društvena kretanja.

Mi imamo i stvaramo vlastitu osobnost. Posao je sociologije istražiti vezu između onoga *što društvo čini od nas* i onoga *što mi činimo sami sa sobom*. Naše aktivnosti strukturiraju i oblikuju društveni svijet oko nas, i obrnuto, one su njime određene.

Društvena struktura – pokazuje činjenicu da se društveni konteksti u kojima živimo ne sastoje od slučajnog niza događaja i djelovanja; ti su konteksti strukturirani i na različite načine sklopljeni u određeni uzorak. Postoje pravilnosti u načinima našeg ponašanja i u odnosima koje imamo s drugima. Ljudska društva su uvijek u procesu strukturacije. Ona se svakog trenutka rekonstruiraju.

M. WEBBER

- društvene strukture nisu svemoćne
- samo društvene institucije su podložne promjenama zbog ponašanja čovjeka
- **strukturacija** – proces međusobnog međudjelovanja postojećih društvenih institucija i inicijativa društvenih aktera koji teže promjenama.

Sociološka imaginacija (C.W. Mills)

- razlika između osobnog iskustva i iskustva društva
- treba naglasiti potrebu razlikovanja životopisa osobe i povijest društva
- sposobnost znanstvenika da se izdigne iznad sebe i sagleda društvene promjene u širokom kontekstu.

Praktično značenje sociologije

- Svijest o kulturnim razlikama i ljudsko djelovanje
 - Bijeli socijalni radnik koji radi u većinskoj crnačkoj zajednici, neće steći povjerenje članova ako ne uspije razumjeti razlike društvenih iskustava koja često razdvajaju crnce i bijelce.
- Društvene promjene – namjeravane i nenamjeravane posljedice – sociološko istraživanje omogućuje praktičnu pomoć u *procjeni rezultata političkih inicijativa*.
 - Neposredno poslije Drugog svjetskog rata u mnogim zemljama u gradskim središtima izgrađene su velike javne zgrade za stanovanje. Plan je bio da se skupinama s malim dohotkom s periferija i iz sirotinjskih četvrti omogući visok standard smještaja, ponuda dućana i javnih usluga u blizini. Istraživanja su pokazala da su se mnogi ljudi koji su se iz svojih prijašnjih stanova doselili u nebodere osjećali izolirani i nesretni. Neboderi i trgovački centri u siromašnijim četvrtima često su propadali i postajali plodnim tlom za pljačku i druge teže zločine.
- Samoobrazovanje i samorazumijevanje – stvaranje kritičkog mišljenja

Sociologija i pravo

- bave se normativnim ponašanjem
- **pravo** – proučava pravna pravila za sebe, istraživanje pravnih sustava iznutra
- **sociologija prava** – nastoji otkriti društvene uzroke koji su izazvali pravne norme i posljedice koje proizvode
- pravna praksa ne može zaobići pitanje društvene uvjetovanosti pravnih pravila – društvena analiza prava
- razlika nije u predmetu (odnos norme i stvarnosti) već u stajalištu:
 - PRAVO promatra pravni sustav IZNUTRA;
 - SOCIOLOGIJA promatra pravni sustav IZVANA.

Razvoj sociologije

- društveni kontekst
 - Sekularizacija i uspon znanstvenog pogleda na svijet
 - Političke revolucije u 18. i 19. st.
 - Industrijska revolucija
 - Urbanizacija
 - Rast socijalizma
- intelektualne snage

Glavne intelektualne snage

AUGUST COMTE

- Utemeljitelj sociologije – prvi je rabio ime „sociologija“, odnosno „socijalna fizika“.
- Vjerovao je da sociologija u proučavanju društva treba primjenjivati iste krute znanstvene metode kakve fizika ili kemija rabe u proučavanju fizičkog svijeta.
- **POZITIVIZAM** – tvrdi da se znanost treba baviti samo opaženim entitetima o kojima znamo izravno iz iskustva.
- **Zakon o 3 stupnja društvenog razvoja** – ljudski pokušaji razumijevanja svijeta su prošli **teleološku, metafizičku i pozitivnu** fazu.
- Na temelju vlastitih socijoloških stajališta, izradio je ambiciozan plan rekonstrukcije francuskog društva, a potom i ljudskih društava općenito. Smatrao je da treba stvoriti moralni sklad, konsenzus, kojim bi se, unatoč novim uzrocima nejednakosti, omogućilo da se društvo regulira i drži na okupu.

- „religija humanosti“ – odbacivanje vjere i dogme i prihvaćanje znanosti; sociologija bi bila u središtu te religije.

EMILE DURKHEIM

- Društveni život moramo proučavati jednako objektivno kao što znanstvenici proučavaju prirodni svijet.
- „*Proučavaj društvene činjenice kao stvari*“, društveni svijet treba analizirati jednako strogo i jednako precizno kao i objekte ili pojave u prirodi.
- Sociolozi bi trebali ispitivati **društvene činjenice** – **razine društvenog života koje oblikuje naše akcije kao pojedinaca poput ekonomskog stanja ili utjecaja religije.**
 - Društvene činjenice su načini djelovanja, mišljenja i osjećaja koji su vanjski u odnosu prema pojedincima; imaju „neovisnu stvarnost“ izvan života i percepcija pojedinih ljudi.
 - Društvene činjenice imaju moć prisile nad pojedincima (ljudsko ponašanje se može ograničiti na razne načine – od izravnog kažnjavanja do društvenog odbacivanja ili do jednostavnog nerazumijevanja).
 - Nevidljive su i nedodirljive, pa ih je potrebno otkriti neizravno, analizirajući njihove posljedice ili razmatrajući njihove izraze ili ostvarenja poput zakona, religijskih tekstova ili pisanih pravila – važno je odbaciti predrasude i ideologiju.
- Tri najvažnije teme:
 1. važnost sociologije kao empirijske znanosti
 2. uspon individualnosti i oblikovanje novog društvenog poretka
 3. izvori i karakter moralnog autoriteta u društvu
- **Solidarnost**
 - ono što ljude drži na okupu i što ga sprječava da zapadne u stanje kaosa
 - odražava se kada su pojedinci uspješno integrirani u društvene skupine regulirane zajedničkim vrijednostima i običajima.
 - Djelo „*Podijela rada u društvu*“ – analizira socijalnu promjenu.
 - Razlikuje mehaničku i organsku solidarnost i povezuje ih s podjelom rada:
 - **mehanička solidarnost**
 - tradicionalna društva s niskom podjelom rada, članovi društva su uključeni u slične oblike djelovanja ili profesije, povezani su zajedničkim iskustvom i zajedničkim vjerovanjem;
 - prisutna je represivna snaga vjerovanja; brzo kažnjavanje onih koji se suprotstave konvencionalnom načinu vjerovanja;
 - utemeljena na konsenzusu i sličnosti vjerovanja.
 - **organska solidarnost**
 - industrijalizacija i urbanizacija; jača podjela rada, specijalizacija zadataka;
 - takva društva na okupu drži međusobna ekonomska ovisnost i priznanje važnosti tuđih prihoda i ulaganja, ovisnost među ljudima je proporcionalna povećanju podjele rada.
- Promjene u modernom svijetu mogu dovesti do poremećaja u tradicionalnom načinu života: nesređeni uvjeti povezani su s **anomijom** – osjećajem besciljnosti ili očara koji stvara moderni društveni svijet.

- **Studija samoubojstva:**
 - Samoubojstvo je rezultat krajnje osobne nesreće te na njega utječu socijalni čimbenici (anomija).
 - Postoje socijalne sile izvan pojedinca koje utječu na stopu samoubojstva – povezano s društvenom solidarnosti, sa socijalnom integracijom i socijalnom regulacijom.
 - **Egoistično samoubojstvo:** niska društvena integracija, izoliranost pojedinca;
 - **Anomično samoubojstvo:** pomanjkanje socijalne regulacije, dolazi do anomalije, društva bez normi;
 - **Altruističko samoubojstvo:** prevelika integriranost, veze između pojedinca i društva su prevelike, žrtvovanje za više dobro (npr. kamikaze)
 - **Fatalističko samoubojstvo:** pojavljuje se kad društvo previše nadzire pojedinca, pritisak stvara osjećaj bespomoćnosti pred sudbinom i društvom.

KARL MARX

- Pokušava objasniti promjene tijekom industrijske revolucije.
- Pokazuje zanimanje za europski radnički pokret i socijalne ideje – ekonomske teme te povezanost ekonomskih problema i društvenih institucija.
- **Kapitalizam**
 - Proizvodni sustav se bitno razlikuje od prethodnih povijesnih ekonomskih sustava jer uključuje proizvodnju dobara i usluga.
 - Dva elementa: **kapital** i **nadničarski rad** (kapitalisti i proletarijati)
 - Kapital je vlasništvo koje uključuje novac, strojeve, tvornice koje može upotrijebiti ili investirati kako bi se u budućnosti oplodilo. Akumulacija kapitala vezana je za nadničarski rad. Nadničarski rad odnosi se na skup radnika koji nemaju sredstva za život nego moraju naći posao koji im pružaju vlasnici kapitala.
 - Oni koji posjeduju kapital – kapitalisti – čine vladajuću klasu.
 - Kapitalizam označava **klasne sukobe** – motivacija za povijesni razvoj. Odnos među klasama je eksploatirajući jer radnici nemaju nikakvu ili gotovo nikakvu kontrolu nad svojim radom, a poslodavci mogu stvarati profit prodajući proizvode rada radnika.
- Materijalističko shvaćanje povijesti
 - Društvene promjene se zbivaju pod utjecajem ekonomije.
 - Društveni sustavi se zbog ekonomskih suprotnosti i kontradikcija kreću iz jednog oblika proizvodnje u drugi, katkad postpuno, katkad pomoću revolucije.
 - Pojava trgovaca i obrtnika označava početak trgovačke ili kapitalističke klase – zamjenjuje zemljoposjedničko plemstvo.

MAX WEBER

- Bavio se razvojem modernog kapitalizma i razlozima zbog kojih se moderno društvo razlikuje od ranijih oblika socijalne organizacije.
- Odbacio je materijalističko shvaćanje povijesti – **ekonomske čimbenike** smatra važnima, ali i **ideje** i **vrijednosti** također imaju utjecaja.
- Proučavao je religije Kine, Indije i Bliskog istoka, usporedivši ih s Zapadnim religijama zaključuje da su aspekti kršćanskih vjerovanja utjecali na pojavu kapitalizma.
- **Idealni tipovi:**
 - pojmovni ili analitički modeli kojise mogu iskoristiti za razumijevanje svijeta.
 - Situacije iz stvarnog svijeta valja usporediti s idealnim tipom situacije. Na taj način su idealni tipovi čvrste točke prema kojima se odnosimo (ali je smatrao da koncepcija idealne situacije nije savršena niti poželjan cilj).
- **Racionalizacija:**
 - Ljudi se udaljavaju od tradicionalnih vjerovanja utemeljenih na praznovjerju, religiji, običajima ili dugogodišnjim navikama te se uključuju u racionalna i instrumentalna nagađanja.
 - Razvoj znanosti, moderne tehnologije i birokracije opisuje kao racionalizaciju, organizaciju društvenog i ekonomskog života na načelima djelotvornosti i tehnoloških spoznaja.
 - Kapitalizmom ne dominira sukob nego **razvoj znanosti i birokracije**.
 - BIROKRACIJA – jedini način svrhovite organizacije velikog broja ljudi, širi se usporedno s ekonomskim i političkim poretkom.
 - RAŠČARAVANJE DRUŠTVA – način kojim je znanstveno mišljenje u modernom svijetu potisnulo sentimentalnost prošlosti.
 - Smatrao je da će moderno društvo pokušati regulirati i nadzirati sva područja društvenog života, pa bi to mogao postati sustav koji će uništiti ljudski duh.
 - Posebno ga zabrinjavaju potencijalno zagušujuće i dehumanizacijske posljedice birokracije (njezini učinci).

Novije sociološke perspektive:

FUNKCIONALIZAM

- utjecaj Comtea i Durkheima
- predstavnici: **T. Parsons** i **R. Merton**
- Društvo je složen sustav, čiji zajednički dijelovi nastoje stvoriti stabilnost i solidarnost.
- Sociologija treba istraživati međusobne odnose dijelova društva – proučavati funkciju društvene prakse ili institucije znači analizirati doprinos koji te prakse ili institucije imaju u životu društva.
- **Analogija organizma:** usporedba djelovanja društva s životnim organizmima (dijelovi društva rade zajednički kao dijelovi ljudskog tijela, za dobrobit društva u cjelini).
- Značenje **moralne sloge** (**konsenzus**): postoji kad većina ljudi u društvu dijeli iste vrijednosti.

KONFLIKTNE PERSPEKTIVE

- utjecaj Marxa
- predstavnik: **R. Dahrendorf**
- Ističu značenje struktura u društvu.
- Ne prihvaćaju funkcionalističko isticanje konsenzusa, ističu važnost **podjele rada**.
- Usmjeravaju se na **moć, nejednakost i borbu**.
- Društvo je sastavljeno od različitih skupina koje slijede svoje interese, postojanje različitih interesa dovodi do mogućnosti sukoba.
- Istraživanje napetosti između dominantnih i derivilegiranih društvenih skupina, razumjevanje odnosa kojim se uspostavlja i obnavlja socijalni nadzor.
- Dahrendorf: Sukob nastaje zbog različitih interesa pojedinaca i skupina, razlike se šire prema autoritetu i sili.

PERSPEKTIVA DRUŠTVENE AKCIJE

- utjecaj Webera
- Ističe važnost akcije i interakcije članova društva.
- Uloga sociologije se vidi u shvaćanju značenja društvene akcije i interakcije, a ne u objašnjavanju sila koje su izvan ljudi i koje utječu na ljude da djeluju onako kako djeluju.
- Weber – smatra da se strukture poput klase, stranaka, društvenih skupina i drugih stvaraju društvenom akcijom pojedinaca.

SIMBOLIČKI INTERAKCIONIZAM

- posredan utjecaj Webera
- Bavi se proučavanjem jezika i značenja
- **Mead**: Jezik omogućuje da postajemo samosvjesna bića, svjesni svoje osobnosti, sposobni sebe promatrati izvana, onako kako nas vide drugi.
- Ključni element: **simbol** (nešto što stoji umjesto nečeg drugoga).
- Simbolički interakcionizam dobio je puno kritika jer zanemaruje bitne teme poput moći, društvene strukture, tj. ne odgovara na pitanje kako one ograničavaju pojedinačne akcije.

Poglavlje 2: KULTURA I DRUŠTVO

SHVAĆANJE KULTURE – KULTURNA RAZNOLIKOST

- R. Linton – Kultura jednog društva je način života njihovih pripadnika, zbirka ideja i navika koje oni uče, dijele i prenose s pokoljenja na pokoljenje.
- **Kultura** označava način života pojedinaca u društvu i društvenim skupinama.
- **Društvo** je sustav uzajamnih odnosa koji povezuje pojedince.
- Kulturne razlike među ljudima povezane su različitim vrstama društva.
- Kultura nekog društva obuhvaća vidljive aspekte koji **predstavljaju** njen sadržaj (objekte, simbole i tehnologije) i nevidljive (uvjerenja, ideje i vrijednosti) aspekte koji **tvore** njen sadržaj.

ELEMENTI KULTURE:

- **Vrijednosti** – opće smjernice koje usmjeravaju ponašanje ljudi u društvu; apstraktne ideje o tome što je važno, vrijedno i poželjno.
- **Norme** – pravila ponašanja koja izražavaju ili utjelovljuju kulturne vrijednosti; te vrijednosti i norme zajednički određuju ponašanje u pojedinog kulturi, a s vremenom se mijenjaju.

KULTURNA RAZNOLIKOST

- Kulture se ne razlikuju samo po uvjerenjima već je golema također raznolikost ponašanja i običaja; prihvatljivi oblici ponašanja razlikuju se od kulture do kulture i često se znatno suprotstavljaju onome što zapadna društva obično smatraju normalnim.
 - U modernim zapadnim društvima smatra se da su djeca od dvanaest ili trinaest godina premlada za brak. Ali u nekim kulturama ljudi uobičajeno ugovaraju brak s djecom te dobi.
 - Na Zapadu jedemo kamenice, ali ne jedemo mačke i pse, što se u nekim dijelovima svijeta smatra poslasticom.
 - Zapadnjaci smatraju poljupce normalnim dijelom seksualnog ponašanja, ali u mnogim drugim kulturama ta je praksa nepoznata ili se smatra odvratnom.
- **Monokulturna društva** – visok stupanj kulturne homogenosti;
- **Multikulturna društva** – visoka razina kulturne raznolikosti;
- **Supkulture** – bilo koji dio populacije koji se svojom kulturom razlikuje od ostatka društva;
 - prirodnjaci, gothi, kompjutorski hackeri, hipiji, rastafarijanci, poklonici hip-hopa ili navijača nogometnih klubova.
- **Kontrakulture** – skupine koje uglavnom odbacuju prevladavajuće društvene vrijednosti i norme; često ističu stajališta koja dominantnoj kulturi pokazuje alternativu;
 - društveni pokreti i skupine ljudi koji dijele zajednički način života snažni su pokretači promjena u društvima.

ETNOCENTRIZAM U KULTURI

- **Kulturni relativizam** – pretpostavka sociologije da kulturu treba proučavati unutar njezina značenja i vrijednosti.
- **Kulturni etnocentrizam** – praksa da se kulturu prosuđuje na temelju usporedbe s vlastitom kulturom.
- Primjenom kulturnog relativizma i proučavanjem situacije u skladu sa standardima druge kulture, često su povezani s neizvjesnošću i izazovima.

- **Kulturni šok** – kada osobe urone u novu kulturu te se osjećaju dezorijentirano jer su izgubili poznate referentne točke koje im pomažu razumjeti svijet oko sebe, a još se nisu naučili snalaziti u novoj kulturi.

SOCIJALIZACIJA

- proces učenja i prenošenja kulture; **proces kojim bespomoćno dijete potpuno postaje samosvjesna osoba sa znanjem, sposobna za život u kulturi u kojoj je rođena.**
- stvaranje i strukturiranje ljudske ličnosti
 - primjer „divlje djece“
- Agensi socijalizacije: skupine i društveni konteksti
- Primarna socijalizacija – u ranome i kasnome djetinjstvu i najintenzivnije je razdoblje kulturnog učenja; djeca uče jezik i temelje ponašanja; osnova kasnijeg učenja.
- Sekundarna socijalizacija – u kasnom djetinjstvu i traje do zrelosti; drugi oblici socijalizacije preuzimaju od obitelji dio odgovornosti; škole, skupine vršnjaka, organizacije, mediji i radna mjesta postaju za pojedinca socijalizacijske sile te društvene interakcije u tim skupinama i ustanovama pomažu ljudima da nauče vrijednosti, norme i uvjerenja koja oblikuju njihovu kulturu.

DRUŠTVENE ULOGE I DRUŠTVENI STATUSI

- **Društvena uloga** – socijalno definirana očekivanja koje osoba slijedi na nekom društvenom položaju.
 - uče se tijekom socijalizacije;
 - funkcionalisti smatraju uloge čvrstim i relativno nepromijenjivim dijelovima kulture nekog društva (socijalne činjenice);
 - socijalizacijom pojedinci internaliziraju društvene uloge i uče kako ih izvoditi;
 - na taj način se potvrđuje subjektivitet osobe – ljudi nisu pasivni predmeti koji čekaju da budu instruirani i programirani.
- **Društveni status** – položaj koji pojedinac zauzima u društvu
- Unose red i stabilnost u društvu; organiziraju ljudsko ponašanje.

IDENTITET

- **Identitet** – osjećaj vlastitosti što se razvija kad se dijete počinje diferencirati od roditelja i obitelji i kad zauzima svoje mjesto u društvu; razumijevanje koje pojedinac ima o tome tko je i što mu je važno i tko su drugi.
- Činjenica da smo od rođenja do smrti uključeni u interakciju s drugima sasvim sigurno određuje našu osobnost, vrijednosti kojih se pridržavamo i ponašanje koje ostvarujemo.
- Tijekom socijalizacije svatko razvija osobni osjećaj identiteta i sposobnost za neovisno mišljenje i djelovanje.
- Najvažniji izvori identiteta uključuju: rod, spolnu orijentaciju, nacionalnost, etničku i socijalno-klasnu pripadnost.
- Dvije vrste identiteta:
 - **društveni** – koji se odnosi na obilježja koja drugi propisuju pojedincu;
 - **osobni** – koji se odnosi na proces samorazvoja kojim oblikujemo jedinstven pojam samih sebe i naših odnosa prema svijetu koji nas okružuje.
 - odluke koje svakodnevno donosimo pomažu u oblikovanju nas samih, a moderni svijet nas prisiljava da se u njemu pronađemo.

GLAVNI ČIMBENICI UTJECAJA NA DRUŠTVENE PROMJENE

- Ni jedna teorija koja u središtu ima samo jedan čimbenik promjene ne može objasniti raznolikost društvenog razvoja od lovačko-sakupljačkih i pastirskih društva preko tradicionalnih civilizacija do krajnje složenih sustava današnjice.
- **FIZIČKI OKOLIŠ**
 - najjasnije vidljivo ondje gdje vladaju ekstremni prirodni uvjeti, gdje ljudi moraju organizirati svoj život prema klimatskim uvjetima.
 - stanovnici polarnog područja
 - manje ekstremni uvjeti mogu također utjecati na društvo.
 - Australaska plemena koja su lovačko-sakupljačka jer nemaju pogodnosti za kultiviranje.
 - izravni utjecaj nije velik jer su ljudi često u stanju razviti bogatstvo na relativno negostoljubivom području.
 - stanovnici Aljaske koji su razvili rudnike i naftne bušotine bez obzira na klimu.
- **POLITIČKA ORGANIZACIJA**
 - Marx: **politički sustavi** su izravni izraz ekonomske organizacije, no u društvima koja imaju slične proizvodne sustave mogu postojati sasvim različiti tipovi političkog poretka.
 - **Vojna moć** je imala temeljnu važnost u uspostavi većine tradicionalnih društava te je kasnije utjecala na njihov opstanak.
 - Veza između vojne moći i razine proizvodnje također je neizravna.
- **KULTURNI ČIMBENICI**
 - djelovanje religije, komunikacijskih sustava i vođa;
 - **Religija** može biti ili konzervativna ili inovativna snaga u društvenom životu; neki oblici religijskih vjerovanja kočili su promjene, ističući tradiciju.
 - **Izum pisma** kao važan kulturni čimbenik omogućio je stvaranje dokumenata, a time pojačao nadzor nad materijalnim resursima i pridonio razvoju velikih organizacija.
 - **Vođe** su vjerski likovi, političke i vojna vođe i znanstvenici.

PROMJENE U MODERNOM DRUŠTVU

- **Ekonomski utjecaji**
 - širenje proizvodnje i akumulacija bogatstva;
 - U tradicionalnim društvima proizvodnja je bila uglavnom statična jer je trebala zadovoljiti uobičajene potrebe. Kapitalizam promiče stalnu reviziju tehnologije proizvodnje.
 - Utjecaj znanosti i tehnologije pokretan je ekonomskim čimbenicima, ali utječe i na kulturne i političke čimbenike.
 - Znanstveni i tehnološki razvoj pomogao je stvoriti moderne oblike komunikacija.
- **Politički utjecaji**
 - borba među narodima za moć, bogatstvo i vojnu nadmoć;
 - Političke promjene u tradicionalnim društvima obično su bile ograničene na elitu.
 - Politički razvoj utječe na ekonomske promjene i obrnuto. Vlade danas igraju glavnu ulogu u stimuliranju ekonomskog rasta, a u svim industrijskim društvima država znatno intervenira u proizvodnji, pri čemu je vlada daleko najveći poslodavac.

- **Kulturni utjecaji**
 - razvoj znanosti i sekularizacija
 - Razvoj znanosti i sekularizacija misli pridonijeli su kritičkom i inovativnom karakteru modernih shvaćanja. Naši načini života sve više zahtijevaju racionalno objašnjenje. Promijenio se i način na koji mislimo te sadržaj ideja.

Poglavlje 3: SVIJET U PROMJENI

DIMENZIJA GLOBALIZACIJE

-**GLOBALIZACIJA**- sve više živimo u „jednom svijetu“, tako da su pojedinci, skupine i nacije postali ovisniji jedni o drugima.

-globalizacija je nastala spojem političkih, društvenih, kulturnih i ekonomskih čimbenika.

-potaknuo ju je prije svega razvoj informacijskih i komunikacijskih tehnologija koje su ubrzale i proširile veze među ljudima u cijelome svijetu

ČIMBENICI KOJI PRIDONOSE GLOBALIZACIJI

1. globalne komunikacije

- tradicionalne veze zamijenjene su integriranim sustavima u kojima se goleme količine informacija komprimiraju i digitalno transferiraju

2. integracija svjetske ekonomije

- također potiče globalizaciju
- ekonomija nije više samo poljoprivredna ili industrijska; sve više dominiraju aktivnosti koje su „bestežinske“ i nedodirljive poput proizvoda industrijske zabave, mediji, usluge koje se pružaju preko interneta.

UZROCI RASTUĆE GLOBALIZACIJE

1. POLITIČKE PROMJENE

- propast komunizma ubrzala je procese globalizacije, ali i samo propast treba smatrati posljedicom globalizacije
- rast međunarodnih i regionalnih mehanizama vlasti; UN i EU dva su najpoznatija primjera međunarodnih organizacija koje spajaju nacionalne države u zajedničkom političkom forumu
- međuvladine organizacije i međunarodne nevladine organizacije

2. PROTOK INFORMACIJA

- promijena razmišljanja ljudi s razine nacionalne države na globalnu
- dvije važne dimenzije: kao pripadnici globalne zajednice, ljudi sve više zapažaju da društvena odgovornost ne prestaje na nacionalnim granicama nego ih prelazi; globalni pogled znači da u pokušaju formulacije vlastitog identiteta ljudi sve više tragaju za izvorima koji se razlikuju od nacionalne države

3. TRANSNACIONALNE KORPORACIJE

- kompanije koje proizvode dobra ili usluge u više od jedne zemlje
- „elektronička ekonomija“

SKEPTICI

- ideja globalizacije je „preuveličana“, govori se o pojavama koje nisu nove, sadašnja ekonomska međuovisnost nije nešto dosad neviđeno
- današnja svjetska ekonomija nije dovoljno integrirana da bi predstavljala istinski globaliziranu ekonomiju zato što se glavnina trgovine ostvaruje unutar tri regionalne grupacije (Europa, Azija-Pacifik, Sjeverna Amerika)
- usredotočuju se na procese regionalizacije unutar svjetske ekonomije, poput velikih financijskih i trgovačkih blokova; za njih porast regionalizacije dokazuje da svjetska ekonomija postaje manje, a ne više integrirana
- nacionalne vlade i dalje su ključne zbog svoje uloge u regulaciji i koordinaciji ekonomske aktivnosti

HIPERGLOBALISTI

- zauzimaju suprotan položaj od skeptika
- tvrde da je globalizacija vrlo stvarna pojava čije se posljedice mogu vidjeti posvuda
- globalizacija se shvaća kao proces koji je ravnodušan prema nacionalnih granicama; ona stvara novi globalni poredak nošen snažnim tokovima prekogranične trgovine i proizvodnje
- globalizacija vodi „svijetu bez granica“ gdje su tržišne sile jače od nacionalnih vlada
- tvrde da se zbog golemog rasta svjetske trgovine pojedinačne zemlje više ne nadziru svoje ekonomije; nacionalne vlade i političari u njima sve su manje u stanju riješavati pitanja koja prelaze njihove granice
- moć nacionalnih vlada je ugrožena i „odozdo“ – od novih regionalnih i međunarodnih institucija, poput EU, Svjetske trgovačke organizacije...

TRANSFORMACIONALISTI

- zauzimaju srednji položaj
- globalizaciju smatraju središnjom silom koja potiče mnogobrojne promjene koje trenutačno oblikuju moderna društva, globalni poredak se mijenja, ali mnoge od starih struktura i dalje opstaju
- vlade i dalje imaju dobar dio moći unatoč povećanju globalne međuovisnosti
- trenutačna razina globalizacije slama utvrđene granice između „unutarnjeg“ i „vanjskog“, „međunarodnog“ i „domaćeg“
- smatraju globalizaciju dinamičnim i otvorenim procesom, koji je podložan utjecaju i promjeni
- globalizacija nije jednosmjernan proces, već dvosmjernan protok sila, informacija i utjecaja
- dinamični svjetski „globalni gradovi“ su multikulturalni, s etničkim skupinama i kulturama koje se presijecaju i žive jedna uz drugu
- globalizacija je decentraliziran i refleksivan proces za koji su karakteristične veze i kulturni tokovi koji djeluju u mnogim smjerovima
- države ne gube suverenitet, nego se rekonstruiraju u odgovoru na nove oblike ekonomske i društvene organizacije koji u osnovi nisu teritorijalni

DRUŠTVENE POSLJEDICE GLOBALIZACIJE

Uspon individualizma

U suvremeno doba pojedinci imaju mnogo više mogućnosti oblikovati vlastiti život nego je to bilo nekad.

U uvjetima globalizacije suočeni smo s kretanjem prema novom individualizmu u kojem ljudi trebaju aktivno sami sebe konstituirati i trebaju konstituirati vlastiti identitet.

Društveni kodovi koji su prije određivali ljudski izbor i aktivnosti znatno su oslabljeni.

Tradicionalni okviri identiteta se rastvaraju, a javljaju se novi uzroci. Globalizacija prisiljava ljude da žive otvorenije i prilagodljivo.

Obrasci rada

Globalizacija je izazvala duboke promjene u radu. Novi obrasci međunarodne trgovine i kretanja prema ekonomiji znanja znatno su utjecali na utvrđene obrasce zapošljavanja. Mnoge tradicionalne industrije postale su suvišne zbog novog tehnološkog napretka, ili gube svoj udio na tržištu zbog konkurencije izvana, čiji su troškovi rada niži nego u industrijaliziranim zemljama.

Puno više pojedinaca stvara vlastite karijere, slijedeći individualne ciljeve i birajući kako će ih postići. To često uključuje promjenu posla nekoliko puta tijekom karijere, stjecanje novih

vještina i sposobnosti i njihovo prenošenje u različite radne uvjete. Standardni obrasci punog zaposlenja mijenjaju se i prilagođavaju situaciji: rad kod kuće omogućavaju informacijska tehnologija, posao na pola radnog vremena, kratkoročni konzultantski projekti, fleksibilno radno vrijeme.

Žene su u velikom broju počele raditi.

Popularna kultura

Kulturni utjecaj globalizacije privukao je mnogo pozornosti. Slike, ideje, dobra i stilovi danas se šire svijetom brže nego ikad prije. Trgovina, nove informacijske tehnologije, internacionalni mediji i globalna migracija pridonijeli su slobodnom kretanju kulture preko nacionalnih granica.

(Primjer: *Titanic*)

Neki su povezali procese globalizacije s rastućom diferencijacijom kulturnih tradicija i oblika. Oni tvrde da globalno društvo nije kulturno homogeno, nego ga karakterizira velika raznovrsnost kultura koje postoje jedna uz drugu.

GLOBALIZACIJA I RIZICI

EKOLOŠKI RIZICI

- Jedan od najjasnijih primjera proizvedenih rizika jesu prijetnje okolišu. Zbog sve bržeg industrijskog i tehnološkog razvoja čovjek je sve više utjecao na prirodu. Malo toga u prirodi čovjek nije dotaknuo – urbanizacija, industrijska proizvodnja i onečišćenje, golemi poljoprivredni projekti, konstrukcija brana i hidroelektrana, nuklearni programi.

- Znanstvenici se već godinama brinu za globalno zatopljenje, štetni plinovi gomilaju se u atmosferi i raste temperatura Zemlje.

- Budući da ekološki rizici nisu po podrijetlu, ne zna se kako se protiv njih boriti, ni tko bi na sebe trebao preuzeti odgovornost za njihovo sprječavanje.

ZDRAVSTVENI RIZICI

- U medijima i u akcijama javnog zdravstva ljudi su se upozoravali na štetnost ultraljubičastih zraka.

- Postoje mnogi primjeri proizvedenog rizika povezani s hranom. Moderne poljoprivredne tehnike i proizvodnja hrane pod snažnim su utjecajem napretka znanosti i tehnologije.

Kemijski pesticidi i herbicidi naveliko se rabe u komercijalnoj poljoprivredi, a mnoge životinje pune su hormona i antibiotika.

- Posljednjih godina osobito dvije kontroverze su zabrinule javnost za sigurnost hrane zbog proizvedenog rizika: rasprava o genetički preinačenoj hrani i o kravljem ludilu.

Poglavlje 4: ROD I SPOLNOST

OBJAŠNJENJA RODNIH RAZLIKA

Dva osnovna teorijska uvjerenja:

1. SOCIO – biologistička shvaćanja;
2. KULTURNA SHVAĆANJA – socijalizacija i društvena konstrukcija rodni uloga

RODNE RAZLIKE

- **Spol** – anatomske i fiziološke razlike koje određuju muška i ženska tijela.
- **Rod** – psihičke, kulturološke i društvene razlike između muškaraca i žena; povezan s konstruiranim pojmovima muškosti i ženskosti.

Prirodne razlike: neki od autora smatraju da su aspekti ljudske biologije – koji sežu od hormona do kromosoma i od veličine mozga do genetike – odgovorni za urođene razlike u ponašanju muškaraca i žena.

Muškarci imaju biološku sklonost k agresivnosti, koju žene nemaju.

Teorije prirodnih razlika često se temelje na podacima o životinjskom ponašanju, a ne na antropološkim ili povijesnim dokazima o ljudskom ponašanju, koji otkrivaju varijacije u prostoru i vremenu.

RODNA SOCIJALIZACIJA

- drugi način da se objasni podrijetlo rodni razlika;
- rodne uloge nastoje se objasniti pomoću društvenih pokretača kao što su obitelj i mediji (razlikovanje biološkog spola i društvenog roda);
- rodne nejednakosti su posljedica socijalizacije muškaraca i žena za različite **društvene uloge**;
- učenje „**spolnih uloga**“ povezano je s pozitivnim i negativnim sankcijama – društveno promijenjenim silama koje nagrađuju ili koče ponašanja;
- **Connel** kritizira: agensi socijalizacije ne mogu proizvesti učinke u osobi koja raste;
- **Feministice**: proizvodi kulture i medijski proizvodi utjelovljuju tradicionalna shvaćanja o rodni ulogama i ciljevima.

DRUŠTVENA KONSTRUKCIJA SPOLA I RODA

- Sociolozi sve više smatraju da spol i rod treba smatrati društveno konstruiranim proizvodima.
- Samo ljudsko tijelo je podređeno društvenim silama koje oblikuju i mijenjaju društvo na različite načine (konstrukcija i rekonstrukcija svog tijela).
- Ljudsko tijelo i biologija nisu danost, nego su podložni ljudskom djelovanju i osobnim izborima unutar razni društveni mjesta.
- **Freudova teorija razvoja spolova**: prisutnost i odsutnost penisa, erotski osjećaj prema majci, identifikacija s ocem (poistovjećivanje roda s genitalnom svjesnošću).
- **Nancy Chodorow**: učenje muškosti i ženskosti proizlazi iz djetetove vezanosti za roditelje od najranije dobi (vezanost za majku jer ima najdominantniji utjecaj na djetetov život); muškost – gubitak i propadanje bliske povezanosti s majkom (objašnjenje muške neekspresivnosti).

SHVAĆANJE RODNE NEJEDNAKOSTI

- **Funkcionalistički pristup**
 - Funkcionalisti vide društvo kao sustav međupovezanih dijelova koji funkcioniraju bez teškoća kad su u ravnoteži da bi proizveli društvenu solidarnost.

- **Rodne razlike** pokušavaju pokazati kao doprinos društvenoj stabilnosti i integraciji.
- **Podjela rada** između žene i muškaraca **biološki je utemeljena**.
- **Murdock**: spol i podjela rada; žene obavljaju kućanske poslove, a muškarci zarađuju za život.
- **Parsons**: uloga obitelji u industrijskim društvima i socijalizacija djece je središte njegova zanimanja; smatrao je da su stabilne i brižne obitelji ključ za uspješnu socijalizaciju; obitelj je najdjelotvornija ako postoji jasna podjela rada; ekspresivna uloga žene: briga za djecu, sigurnost i emocionalna potpora; instrumentalna uloga muškaraca: zarađivanje za život.
- **Bowlby**: majka je presudna za primarnu socijalizaciju djece; ako je majka odsutna ili se dijete odvoji od majke u najranijoj dobi postoji velika opasnost da dijete neće biti prikladno socijalizirano – **materinska deprivacija**; dobrobit i mentalno zdravlje djece najbolje se osigurava bliskim, osobnim i trajnim odnosima s majkom; odsutnost majke može zamijeniti i majčinski supstituent (druga žena).
- **KRITIKE FUNKCIONALISTA**: feministice su oštro kritizirale tvrdnje o biološkom temelju spolne podjele rada, ističući kako ne postoji ništa prirodno ili neizbježno u alokaciji zadaća u društvu; zapravo se ljudi socijaliziraju u uloge koje od njih očekuje određena kultura.
- **Feministički pristup**
 - Feministice su zaokupljene neravnopravnim položajem žena u društvu.
 - **Liberalni feminizam**
 - Objašnjenje rodne nejednakosti u društvenim i kulturnim gledištima.
 - Zabrinute su zbog seksizma i diskriminacije žena na poslu, u obrazovnim institucijama i medijima. Pokušavaju usmjeriti svoju energiju na uspostavu i zaštitu jednakih mogućnosti za žene, zakonodavnim i drugim demokratskim sredstvima.
 - Aktivno podupiru napredak unutar prava. Pravno osiguranje jednakosti važno je za prevladavanje diskriminacije žena. Pokušavaju djelovati u postojećem društvenom poretku kako bi postupno ostvarile reforme.
 - **Radikalni feminizam**
 - Pozivaju se na rušenje postojećeg sustava.
 - Muškarci su odgovorni za eksploataciju žena i mišljenja da od nje nema koristi.
 - Analiza patrijarhata: sustavna dominacija muškaraca nad ženama (središnja preokupacija); univerzalna pojava koja postoji u svim vremenima i kulturama.
 - Obitelj se smatra kao jedan od primarnih izvora potlačenosti žena u društvu.
 - predstavnica: **Firestone**; tvrdi da muškarci nadziru ulogu žena u reprodukciji i odgoju djece, a one postaju materijalno ovisne o muškarcima, njihovoj zaštiti i uzdržavanju, a emancipacija je moguća samo ukudanjem obitelji i odnosa moći.
 - Muška supremacija: muško nasilje nad ženama – elementi sustavnog tlačenja žena.
 - **Crni feminizam**
 - Bell Hooks – posebni problemi crnih žena; crne žene su dvostruko ugrožene zbog boje kože, spola i klasnog položaja.

- Snažan je utjecaj naslijeđa ropstva, segregacije i pokreta za ljudska prava na rodne nejednakosti.

ANN DAHLEY: KULTURNA PODJELA RADA

- Kritika Murdocka, Parsonsa i Bowlbyja.
- Rodne uloge su kulturno, a ne biološki određene.
- Ne postoje poslovi koje obavljaju isključivo žene.
- Biološke karakteristike ne isključuju žene iz posebnih profesija.
- Majčinska uloga je kulturna konstrukcija.

S. WALBY: TEORETIZIRANJE PATRIJARHATA

- Smatra da je patrijarhat od presudne važnosti za svaku analizu rodne nejednakosti.
- Patrijarhat kao sustav društvenih struktura i praksi u kojima muškarci dominiraju nad ženama, tlače ih i eksploatiraju.
- 6 struktura patrijarhata:
 - proizvodni odnosi u kućanstvu
 - zaposlenje
 - patrijahalna država
 - muško nasilje
 - patrijahalni odnosi u seksualnosti
 - patrijahalne kulturne institucije
- **privatni patrijarhat** (unutar kućanstva) i **javni patrijarhat** (kolektivan po obliku).

R. W. CRONNEL: RODNI POREDAK

- U knjizi „Gender and Power“ iznio je jedan od najpotpunijih prikaza rodova.
- Zaokupljen je načinom na koji društvena moć koju imaju muškarci stvara i održava rodnu nejednakost. Ističe da empirijski dokazi o nejednakosti rodova nisu jednostavnom „bezoblična hrpa podataka“ nego otkrivaju temelj „organiziranog polja ljudske prakse i društvenih odnosa“ u kojima su žene u podređenom položaju prema muškarcima.
- Rodni odnosi su proizvod svakodnevnih interakcija i praksi.
- Tri razine društva koje su u interakciji te tako stvaraju rodni poredak:
 - **RAD**
 - odnosi se na spolnu podjelu rada i unutar kuće i na tržištu rada
 - **MOĆ**
 - djeluje putem društvenih odnosa kakvi su autoritet, nasilje i ideologija u institucijama, državi, vojsci i kućnom životu
 - **KATHEXIS**
 1. tiče se dinamike u intimnim, emocionalnim i osobnim odnosima, uključujući brak, spolnosti i odgoj djece.
- **Rodni režim:** igra rodnih odnosa u manjim područjima, npr. unutar specifične institucije.
- **RODNA HIJERARHIJA**
 - Cronnel rabi stilizirane idealne tipove muškosti u svojoj hijerarhiji.
 - Na vrhu hijerarhije je **hegemonijska muškost**, koja dominira nad svim drugim tipovima muškosti i ženskosti u društvu. Odnosi se na koncepciju hegemonije – društvene dominacije određene skupine, koja se ne provodi brutalnom silom nego s pomoću kulturne dinamike koja se proteže i u privatni život i na

društveno područje. Ponajprije se povezuje s heteroseksualnošću i brakom, ali također s autoritetom, plaćenim poslom, snagom i fizičkom čvrstinom. Smatra se idealnim oblikom muškosti.

- Mnogi muškarci ipak imaju koristi od dominantnog položaja hegemonijske muškosti u patrijarhalnom poretku. Connel govori o tome kao o „patrijarhalnom dobitku“, a za one koji profitiraju od toga govori kao o onima koji utjelovljuju **sudioničku muškost**.
- **PODREĐENE MUŠKOSTI:**
- **Homoseksualna muškost** – homoseksualac se smatra suprotnošću „pravog muškarca“, on se ne uklapa u hegemonijski muški ideal i često utjelovljuje mnoge od „odbačenih“ osobina hegemonijske muškosti. Stigmatizirana je na najnižem stupnju hijerarhije za muškarce.
- **PODREĐENE ŽENSKOSTI:**
- **Naglašena ženskost** – važan komplement hegemonijske muškosti; ona je usmjerena tako da zadovolji interese i želje muškaraca, a karakteriziraju je uslužnost, brižnost i suosjećanje. Među mlađim ženama ona je povezana sa spolnom privlačnošću, a kod starijih žena implicira majčinstvo. Slike naglašene ženskosti prevladavaju u medijima, reklamama i marketinškim kampanjama.
- Među žene koje su razvile nepodređene identitete i životne stilove spadaju feministice, lezbijke, usidjelice, primalje, vještice, prostitutke i tvorničke radnice. Iskustva tih **rezistentnih ženskosti** uvelike su „skrivena od povijesti“.

▪ **Krizne tendencije:**

- Rodni identitet i izgled ljudi stalno prilagođavaju i mijenjaju.
- Krizne tendencije pojavljuju se u 3 oblika:
 1. **kriza insitucionalizacije**
 - institucije koje su tradicionalno podupirale moć muškaraca – obitelj i država – postupno slabe. Legitimnost muškarčeve dominacije nad ženom oslabljuje zakonodavstvo koje regulira razvod braka, nasilje u obitelji i silovanje te ekonomska pitanja poput poreznog sustava i mirovina.
 2. **kriza seksualnosti**
 - jačanje ženske i gay seksualnosti utječe na tradicionalnu hegemonijsku muškost; hegemonijska heteroseksualnost više nije dominantna kao nekad.
 3. **kriza oblikovanja interesa**
 - postoje novi temelji društvenih interesa koji su suprotni postojećem rodnom poretku. Prava udanih žena, gay pokret i porast „antiseksizma“ među muškarcima prijete postojećem poretku.

Poglavlje 4: OBITELJ

OBITELJ – TEMELJNI POJMOVI

- **Rekonstruirane obitelji** – nastaju u novim brakovima ili u novim vezama koje uključuju djecu iz prethodnog braka.
- **Kohabitacija** – zajednički život.
- **Obitelj** – skupina ljudi izravno povezana srodničkim vezama pri čemu preuzimaju odgovornost za brigu o djeci.
- **Srodničke veze** – veze među pojedincima koje se uspostavljaju brakom ili srodničkim linijama koje povezuju krvne srodnike.
- **Brak** – društveno priznata i odobrena spolna zajednica dviju odraslih osoba.
- **Nukleusna obitelj** – dvoje odraslih ljudi koji žive u kućanstvu s vlastitom ili posvojenom djecom.
- **Monogamija**
- **Poligamija:**
 - **poliandrija** (žena vjenčana s više muškaraca)
 - **poliginija** (muškarac vjenčan s više žena)

TEORIJSKI PRISTUPI OBITELJI

→ FUNKCIONALIZAM

- Funkcionalistička perspektiva vidi društvo kao skup društvenih institucija koje obavljaju specifične funkcije kako bi omogućile kontinuitet i konsenzus.
- Obitelj obavlja važne zadatke koje ispunjavaju osnovne potrebe društva i pomažu održavati društveni poredak.
- Nukleusna obitelj ispunjava specijalizirane uloge u modernim društvima.
- **Parsons: primarna socijalizacija** (proces kojim djeca uče norme društva) i **stabilizacija ličnosti** (uloga koju obitelj obavlja pomažući emocionalno odraslim pripadnicima obitelji).

→ FEMINIZAM

- Feminizam dovodi u pitanje sliku obitelji kao o slobodnom i egalitarnom carstvu.
- **Betty Friedan: problem bez imena** – izolacija i dosada mnogih američkih kućanica iz predgrađa.
- Feministice su uspjele usmjeriti pozornost unutar obitelji kako bi ispitale iskustvo žena u kućnom okruženju: izražena sumnja u viziju prema kojoj je obitelj suradnička jedinica utemeljena na zajedničkim interesima i međusobnoj potpori.
- Težile su pokazati kako neravnopravni odnosi moći u obitelji znače da određeni pripadnici obitelji profitiraju od drugih.
- Smatraju da je kućna podjela rada povezana s patrijarhatom.
- **Model muškog hranitelja** – donedavno je bio proširen u većini industrijaliziranih društava.
- Vremenom su obitelji postale egalitarnije u distribuciji uloga i odgovornosti.
- Skrenuta je pozornost na neravnopravnost odnosa moći koji postoji u mnogim obiteljima koji kao posljedicu imaju nasilje u obitelji.
- Istraživanje **skrbničkih aktivnosti** su jedno od područja kojem su feministice dale značajan doprinos. Obuhvaća niz procesa, od brige za bolesnog člana obitelji do brige za starijeg rođaka tijekom dugog vremena.

NOVE PERSPEKTIVE

- Teorijske i empirijske studije feministica izazvale su sve veće zanimanje za obitelj.
- Pojam „*druga smjena*“ odnosi se na dvostruku ulogu žene, kod kuće i na poslu.
- Od primarnog zanimanja su veće transformacije u oblicima ljubavi: oblikovanje i razgradnja obitelji i kućanstva, sve veća očekivanja u osobnim vezama i odnosima.
- Porast razvoja i samostalnog roditeljstva, pojava rekonstruiranih i homoseksualnih obitelji, popularnost kohabitacije.
- **Beck i Beck-Gernsheim**: ispituju burnu prirodu osobnih odnosa, brakova i obiteljskih uzoraka u svijetu koji se brzo mijenja; budući da se danas brak sklapa dobrovoljno donosi novu slobodu i novi teret, brak zahtijeva puno više napornog rada i truda; i muškarci i žene žele zadovoljiti svoje profesionalne i osobne potrebe; „*bitka spolova*“ je središnja drama našeg vremena; premda se čini da su brak i obiteljski život postali krhkiji no ikad, oni su i dalje jako važni ljudima; današnja bitka spolova je najjasnija indikacija gladi za ljubavlju; ljubav je sve važnija upravo zbog toga što je naš svijet toliko moćan, impersonalan, apstraktan i promijenljiv; ljubav je jedino mjesto gdje se ljudi istinski mogu pronaći i ostvariti odnos s drugima.

RASPAD BRAKA

Oblici raspada braka su:

1. **Razvod** – zakonski prekid braka
2. **Rastava** – fizičko odvajanje supružnika
3. **Prazni brak** – zajedničko stanovanje i formalna bračna veza, ali bez emocionalne vezanosti.

UZROČNICI BRAČNOG SLOMA

Čimbenici bračnog sloma su:

1. koji se tiču vrijednosti pripisane u braku
2. koji se tiču razine sukoba među supružnicima
3. koji se tiču mogućnosti za „bijeg“ iz braka – napuštanje „protivničkog sustava“

BRAK I RAZVOD U VELIKOJ BRITANJI

Prvi zakoni o sporazumnom razvodu uvedeni su u nekim zemljama sredinom 1960-ih godina.

Od tada su primjer slijedile mnoge zemlje.

Stopa rastave ne uključuje ljude koji žive razdvojeni, ali nisu zakonski razvedeni. Ljudi koji su nesretno vječani mogu ostati u braku jer vjeruju u njegovu svetost, ili se brinu zbog financijskih ili emotivnih posljedica razvoda, ili žele ostati zajedno kako bi djeci dali „roditeljski“ dom.

Budući da su žene ekonomski sve neovisnije, brak je danas manje ekonomska institucija nego što je to bio nekad. Veće blagostanje olakšava uspostavu odvojenog kućanstva, ako u braku više nema osjećaja.

Sljedeći važan čimbenik je rastuća tendencija da se brak evaluira u smislu razine osobnoga zadovoljstva koje nudi. Rastuća stopa razvoda ne čini da se pokazuje duboko nezadovoljstvo brakom, nego sve veću odlučnost da on bude zadovoljavajući i pozitivan odnos.

PONOVNO SKLOPLJENI BRAK

Većina ponovno sklopljenih brakova sastojala se od barem jednog udovca/udovice. S porastom stope razvoda brakova, sve je više ponovno sklopljenih brakova i sve više takvih brakova uključivalo je prethodno razvedene osobe.

Najbolji način povećavanja šansi za sklapanje braka, za oba spola, jest biti razveden. Vjerojatnije je da će u brak stupiti ljudi koji su već bili u braku i potom se razveli, nego samci iste dobi. Vjerojatnije je i da će brak ponovno sklopiti razvedeni muškarci.

Ponovno sklopljeni brakovi su manje uspješni od prvih brakova. Stope razvoda drugog braka više su od onih prvih brakova. Ljudi koji su bili razvedeni imaju više očekivanja u novom braku te su ga spremniji razvrgnuti.

REKONSTRUIRANE OBITELJI

Pojam rekonstruirane obitelji odnosi se na obitelj u kojoj barem jedan od partnera ima djecu iz prethodnog braka ili veze. Roditelji u takvim obiteljima obično se nazivaju poočimima i pomajkama.

Obično postoji biološki roditelj koji živi negdje drugdje i čiji će utjecaj na dijete ili djecu najvjerojatnije ostati snažan.

Rekonstruirane obitelji spajaju djecu različitog društvenog podrijetla i sredine, koja mogu imati različita očekivanja o primjerenom ponašanju u obitelji.

Neki autori danas govore o binukleusnim obiteljima, što znači da dva kućanstva koja se oblikuju poslije razvoda još uvijek predstavljaju jedan obiteljski sustav ako su u njih uključena djeca.

„ODSUTNI OČEVI“

Tijekom Drugog svjetskog rata mnogi su očevi rijetko viđali svoju djecu jer su bili u ratu. U razdoblju nakon rata, u mnogim obiteljima žene nisu radile, nego su ostajale kod kuće i brinule se za djecu. Otac je bio glavni hranitelj i stoga je cijeli dan izbivao na poslu; svoju djecu je viđao samo navečer i vikendom. S rastućom stopom razvoda brakova u novije vrijeme i sve većim brojem samohranih kućanstava, odsutni otac počinje značiti nešto drugo. Taj se pojam rabi za očeve, koji zbog razdvojenog života ili razvoda, neredovito kontaktiraju s djecom ili ta veza prestaje.

Premda pojam „odsutnih očeva“ implicitno krivi muškarce za moralnu neodgovornost, postoje mnogi koji brane mlade muškarce tvrdeći da se često raduju što će postati očevi. No, stoga što im nedostaju određene vještine ophođenja, ili nemaju dovoljno potpore, oni napuštaju djecu koja će odrasti bijesna i otuđena.

ŽENE BEZ DJECE

Žene danas donose odluke o rađanju djece, ovisno o drugim motivacijama koje imaju u životu, uključujući uspjeh na poslu i samostalnost u privatnom životu, koje žele postići.

Neke su žene oprezne pri donošenju odluke o rađanju jer su zabrinute zbog mogućeg razvoda i siromaštva.

NASILJE I ZLOSTAVLJANJE U OBITELJI

Nasilje u obitelji je fizičko zlostavljanje jednog člana nad drugim članom ili članovima obitelji.

Feministice su 70-ih godina tvrdile kako je obitelj opasno mjesto.

Najčešće su zlostavljana djeca (mlađa od 6 godina). Najčešće je da je zlostavljač muškarac, dok je zlostavljač žena u samo 5% slučajeva. Jedno od 4 ubojstva dogodi se u obitelji. Razlozi nasilja su: kombinacija emocionalnog intenziteta i intimnosti; nasilje se često tolerira pa se na taj način odobrava.

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJECE I INCEST

To je spolni čin odrasle osobe nad maloljetnim djetetom (do 16 godina) zbog spolnog zadovoljenja odrasle osobe. Otkriveno je tek posljednje desetljeće. Postoji na svim razinama socijalne hijerarhije, ali nešto češće u obiteljima iz niže klase. Većina djece prisilni spolni kontakt s odraslim članom obitelji doživljava kao odbojno, sramotno i uznemirujuće iskustvo.

Teško je istraživati jer postoji problem definiranja. Delikatnost istrage sastoji se u mogućnostima i posljedicama lažnih optužbi.

- „kult šutnje“

ALTERNATIVE U BRAKU

1. KOHABITACIJA

- To je situacija kad par živi zajedno u spolnoj vezi, a pritom nije vjenčan. Danas je možda primjerenije govoriti o parovima i neparovima. Sve je više parova u dugotrajnim vezama koji odabiru živjeti nevjenčano, ali ipak žive zajedno i zajedno odgajaju djecu. U posljednje vrijeme broj nevjenčanih muškaraca i žena koji žive u zajedničkom kućanstvu naglo je porastao.
- Premda kohabitacija postaje sve popularnija, istraživanja su pokazala da je brak još uvijek stabilniji. Tri do četiri puta je vjerojatnije da će se nevjenčani parovi koji žive zajedno razdvojiti nego što je to slučaj s vjenčanim parovima.
- Samo rijetki od tih parova imaju zajedničke financije.
- Istraživači su otkrili da mlađi vjenčani parovi imaju više zajedničkog s kohabirajućim parovima nego s vlastitim roditeljima. I dok je starija generacija shvaćala brak kao sustav dužnosti i obveza, mlađa generacija je isticala slobodu u odnosima.

2. SAMOHRANA KUĆANSTVA

- Samohrana kućanstva postaju sve češća u proteklih nekoliko desetljeća. Više od 20% maloljetne djece danas živi u kućanstvima s jednim roditeljem, od kojih je većina žena.
- Samohrana kućanstva su među najsiromašnijim skupinama suvremenog društva. Mnogi samohrani roditelji još uvijek se suočavaju s društvenim neodobravanjem i ekonomskom nesigurnošću.
- Danas je oko 60% samohranih kućanstava posljedica razvoda ili rastave.
- Većina pojedinaca ne žele biti samohrani roditelji, ali sve je više onih koji to svjesno odabiru – ljudi koji su odlučili imati djecu bez potpore supružnika i partnera. „Samostalne majke prema vlastitom izboru“ točan je opis nekih samohranih roditelja, obično onih koji posjeduju dovoljno sredstava da na zadovoljavajući način upravljaju kućanstvom.

3. BRAKOVI BEZ DJECE

4. HOMOSEKSUALNE VEZE

- Sociolozi su vidjeli da se te veze odlikuju oblicima intimnosti i jednakosti koji se znatno razlikuju od onih uobičajenih u heteroseksualnim vezama.
- Neki su iznijeli tezu da je epidemija AIDS-a bila važna u razvoju posebne kulture brige i vjernosti među homoseksualnim partnerima.
- Više je mogućnosti za jednakost partnera jer se ona ne temelji na kulturnim i socijalnim pretpostavkama koje su u osnovi heteroseksualnih veza. Homoseksualni parovi mogu namjerno odabrati oblikovanje svoje veze na način koji izbjegava nejednakost i neravnotežu moći karakteristične za heteroseksualne parove.
- Homoseksualni partneri dogovaraju parametre i unutarne odnose u svojim vezama. Sve je stvar dogovora što ima za posljedicu ravnopravnu podjelu odgovornosti.
- Homoseksualne veze demonstriraju osobit oblik vjernosti koji nema institucijsku potporu. Međusobno povjerenje, spremnost da se riješe problemi i zajednička odgovornost za emocionalni rad su osnovne karakteristike ovakve veze.

Poglavlje 6: **KLASA, STRATIFIKACIJA I NEJEDNAKOST**

TEORIJA KLASE I STRATIFIKACIJE

Karl Marx

- Za njega je klasa skupina ljudi koji su u zajedničkom odnosu prema sredstvima za proizvodnju – to su sredstva pomoću kojih zarađuju za život.
- Dvije glavne klase su oni koji posjeduju sredstva za proizvodnju (**industrijalci** ili **kapitalisti**) i oni koji zarađuju za život prodajući svoju radnu snagu kapitalcima (**radnička klasa** ili **proletarijat**).
- **Višak ostvarene vrijednosti** stvara profit koji kapitalist može koristiti za sebe.
- Marx se koristio pojmom **pauperizacija** da opiše proces kojim radnička klasa sve više osiromašuje u odnosu prema kapitalističkoj klasi.
- **Eksploatacija** je izravan transfer proizvoda od seljaka do aristokracije.

Max Weber

- **Višedimenzionalna teorija stratifikacije** – društvena stratifikacija nije jednostavno stvar klase nego je oblikuju još dva čimbenika: **status** i **stranka**.
- **Status** se u Weberovoj teoriji odnosi na razlike između društvenih skupina u društvenoj časti ili ugledu koji im pripisuju drugi. U modernom dobu, počeo se izražavati životnim stilom. Marker i statusni simboli oblikuju pojedinčev društveni položaj.
- **Stranka** se definira kao skupina pojedinaca koji rade zajedno zato što imaju slično podrijetlo, ciljeve ili interese.

TEORIJA KLASE **Olina Wrighta**

- On kombinira Marxove i Weberove teorije.
- Postoje tri dimenzije kontrole nad gospodarskim resursima:
 1. Kontrola nad investicijama
 2. Kontrola nad fizičkim sredstvima proizvodnje
 3. Kontrola nad radnom snagom.
- Pripadnici kapitalističke klase kontroliraju svaku od tih dimenzija proizvodnog sustava. Pripadnici radničke klase nemaju kontrolu ni nad jednom.
- **Srednja klasa** su menadžeri i bijeli ovratnici; oni su na proturječnim klasnim položajima jer su u stanju utjecati na neke razine proizvodnje, ali nemaju kontrolu nad drugima. Wright naziva klasni položaj takvih radnika proturječnim jer oni nisu ni kapitalisti ni radnici, pa ipak imaju neke zajedničke osobine sa svakim od njih.
- Klase unutar te velike populacije Wright razlikuje na temelju dvaju čimbenika: **odnos prema vlasti** i **stručnost**. Tvrdi da mnogi radnici iz srednje klase imaju odnos prema vlasti koji je privilegiraniji od onoga radničke klase. Zaposlenici srednje klase koji posjeduju vještine koje su tražene na tržištu rada u stanju su iskazivati specifičan oblik moći u kapitalističkom sustavu.

John Goldthorpe: Klasa i zanimanje

- **Deskriptivne sheme:** odražavaju oblik profesionalne i klasne strukture društva, a pritom ne govore o odnosima između društvenih klasa. Takvim su modelima davali prednost istraživači koji smatraju da stratifikacija nije problematična i dio je prirodnog društvenog poretka. Npr. oni koji rade u funkcionalističkog tradiciji.
- **Druge su sheme više teorijske:** često se pozivaju na ideje Marxa i Webera i zaokupljene su objašnjavanjem odnosa između klasa u društvu. „Relacijske“ klasne

scheme favoriziraju sociolozi koji rabe paradigme konflikta kako bi objasnili podjele i napetosti unutar društva.

- Neki sociolozi nisu bili zadovoljni deskriptivnim klasnim shemama, tvrdeći da one samo odražavaju društvene i materijalne nejednakosti među klasama umjesto da pokušaju objasniti procese iz kojih one proizlaze.
- Imajući takvu zamisao na umu, Goldthorpe stvorio je shemu koja se može rabiti u empirijskim istraživanjima društvene pokretljivosti. Goldthorpeova klasna shema nije zamišljena kao hijerarhija, nego kao prikaz „relacijske“ naravi suvremene klasne strukture:
 - Identificirao je klasni položaj na temelju dvaju glavnih čimbenika: *tržišne* i *radne situacije*.
 - Tržišna situacija se odnosi na primanja, sigurnost posla i mogućnost napredovanja; ona ističe materijalna primanja i općenite životne mogućnosti.
 - Radna situacija se usredotočuje na kontrolu, moć i autoritet unutar zanimanja.
 - Pojedinčeva radna situacija tiče se stupnja autonomije na radnome mjestu i općenitih odnosa kontrole koji zahvaćaju nekog zaposlenika.
 - Podijelio je klase na: *uslužnu*, *posredničku* i *radničku*.
- U novijim istraživanjima Goldthorpe je isticao **zaposlenički status**, a ne već spomenuti pojam radne situacije.
- Razlikuje više vrsta ugovora o radu, pretpostavlja razmjenu nadnica i napora koji se specifično definira i ograničava, dok ugovor o pružanju usluga ima perspektivu, npr. mogućnost rasta plaće ili promaknuća.
- Problem su gornje klase, nezaposleni i umirovljenici.

KLASE U SUVREMENOM DRUŠTVU

- One koje Goldthorpe naziva **posredničkom klasom** možda je najjednostavnije nazvati *srednjom klasom*. To je širok raspon ljudi koji rade u mnogim različitim profesijama, od državne administracije do nastavnika u školama i zdravstvenih radnika.
- Srednja klasa sada obuhvaća većinu stanovništva industrijaliziranih zemalja. To je stoga što su poslovi bijelih ovratnika znatno prošireni u odnosu na poslove plavih ovratnika tijekom proteklog stoljeća.
- Pripadnici srednje klase, zahvaljujući svojim obrazovnim postignućima ili tehničkim kvalifikacijama, zauzimaju položaje koji im omogućuju veće materijalne i kulturne dobitke nego oni koje zauzimaju fizički radnici.
- Za razliku od radničke klase, pripadnici srednje klase prodaju mentalnu i fizičku radnu snagu da bi zaradili za život. I dok je ova razlika između srednje i radničke klase, dinamička priroda uzlazne i silazne društvene pokretljivosti sprječavaju da se precizno definiraju granice srednje klase.
- **Potklasa**: dio populacije na samom dnu klasne strukture; imaju znatno niži životni standard od većine ljudi u društvu; opisuje se kao marginalizirana ili isključena od načina života većine stanovništva.

Goldthorpe i Lockwood – teza o buržoiranju

Blau i Duncan – istraživanje društvene mobilnosti

Marshall – atributi profesije

Sanders – meritokracija

DRUŠTVENA POKRETLJIVOST

- **Društvena pokretljivost** odnosi se na kretanja pojedinca i skupina među različitim socioekonskim položajima.

- **Vertikalna pokretljivost** – je pomicanje prema gore ili dolje na socioekonomskoj ljestvici.
- U modernom društvu postoji još i *lateralna pokretljivost*: odnosi se na zemljopisno kretanje među dijelovima grada, gradovima ili regijama.
- Postoje dva načina proučavanja društvene pokretljivosti:
 - UNUTARGENERACIJSKA (INTRAGENERACIJSKA) POKRETLJIVOST: proučavanje karijere pojedinca, koliko se pojedinac popeo ili spustio na društvenoj ljestvici tijekom radnog života.
 - MEĐUGENERACIJSKA (INERGENERACIJSKA) POKRETLJIVOST: pokretljivost tijekom generacija.
- **Blau i Duncan** – istraživanje društvene mobilnosti
- **Marshall i Firth** – subjektivni osjećaji ljudi o promjeni klasnog položaja.
 - silazna pokretljivost rijeđa je nego uzlazna; povezana je s psihičkim problemima i strahovima, pri čemu pojedinci nisu u stanju održavati životni stil; redundantnost je jedan od glavnih izvora; rastava – alimentacija je oskudna ili nikakva (nezaposlenost žena)